

Agnieszka Dąbrowska, Magdalena Gryc, Monika Siwińska

Dary i nabytki Działu Rzemiosła Artystycznego i Pamiątek Historycznych

Almanach Muzealny 7, 344-359

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Opracowały
Agnieszka Dąbrowska,
Magdalena Gryc,
Monika Siwińska

**DARY I NABYTKI DZIAŁU
RZEMIOSŁA ARTYSTYCZNEGO
I PAMIĄTEK HISTORYCZNYCH**

W

latach 2009–2012 Dział Rzemiosła Artystycznego i Pamiątek Historycznych pozyskał ponad 600 obiektów. Pod opiekę działu trafiły ponadto kolekcje, którym nadano status zbiorów wydzielonych, a wśród nich duży zespół pamiątek po Jerzym Waldorffie, spuścizna po Warsztatach Tkackich Spółdzielni Artystów „Ład” oraz kilka przedmiotów przekazanych muzeum przez państwa Martę i Jerzego Mieczników, spadkobierców i kontynuatorów tradycji znakomitej warszawskiej pracowni brązowniczo-grawerskiej.

Większość nabytków stanowią dary. Części zakupów dokonano dzięki dotacji, przyznanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pozyskane obiekty uzupełniają gromadzone w dziale kolekcje, których celem jest dokumentowanie rzemiosła artystycznego Warszawy, ale także kultury materialnej i dziejów obyczajów jej mieszkańców. Poniżej przedstawiamy szczególnie godne uwagi muzealia, które wzbogaciły zasoby działu w ciągu minionych czterech lat.

Srebrna papierośnica wykonana w firmie Krupskiego i Matulewicza, pamiątka po Stefanie Starzyńskim, komisarycznym prezydencie Warszawy (od 1934 roku)

MHW 27598 [il. 1]

To cenne varsavianum muzeum pozyskało w 2009 roku. Zgodnie z dedykacją: „Kochanemu Prezydentowi / Konarski”, wygrawerowaną na wewnętrznej stronie dolnej części, ofiarodawcą miał być Kazimierz Konarski (1886–1972), historyk i archiwista, dyrektor Archiwum Akt Dawnych (w latach 1921–1944). Pośrodku prostokątnego wieczka z powierzchnią zdobioną równoległymi pasami dekoracji giloszowej z drobnych prążków widnieje grawerowany monogram wiązany: „S ST” wpisany w okrąg. Papierośnica sygnowana jest na wewnętrznej stronie obu części cechami warszawskiej probierni dla srebra próby 2 (obowiązującej w latach 1920–1931) oraz cechami wytwórni złotniczo-jubilerskiej Władysława Krupskiego i Jana Matulewicza z okresu międzywojennego: „K i M” w prostokącie. Firma Krupskiego i Matulewicza powstała w Warszawie w 1909 roku. Mieściła się kolejno pod adresami: ulica Kopernika 44, (od 1914 roku) ulica Miodowa 4, następnie na ulicy Podwale 3. Po 1923 roku została przeniesiona do domu własnego przy ulicy Leszczyńskiej 12, gdzie czynna była do 1944 roku¹.

Srebrna sosjerka wyrobu warszawskiego złotnika Karola Filipa Malcza (1797–1867)

MHW 28187 [fot. 2]

W 2010 roku stosunkowo liczny i reprezentacyjny zbiór wyrobów Karola Filipa Malcza powiększył się o sosjerkę na owalnej, profilowanej stopie, z brzuścem łódkowatym, puklowanym, wewnątrz złożonym, o dwóch wylewach, z dwoma esowatymi uchami zdobionymi akantem. Na stopie widnieje cecha imienna złotnika: „Malcz”, wraz ze znakiem firmowym – kotwicą w owalu, oraz bita w podłużnym owalu nazwa miejscowości, w której działał warsztat: „w Warszawie”, a w kwadracie – próba srebra „12”. To pseudobarokowe w formie dzieło, wzorowane na francuskim stylu Ludwika Filipa, jest charakterystyczne dla wyrobów złotniczych z lat 30. i 40. XIX wieku².

1 Por. R. Bobrow, *Srebra warszawskie 1851–1939*, t. 1, Warszawa 1997, s. 112.

2 Por. H. Myszkówna, *Srebra warszawskie XVIII i XIX w. w zbiorach Muzeum Historycznego*, Warszawa 1973, s. 13.

Na górze: 1. Srebrna papiero-
śnica wykonana w firmie
Krupskiego i Matulewicza,
pamiątka po Stefanie
Starzyńskim

Na dole: 2. Srebrna sosjerka
wyrobu warszawskiego
złotnika Karola Filipa Malcza

Komplet srebrnych, częściowo złoczonych sztucców z początku lat 30. XX wieku autorstwa Piotra Łątkowskiego

MHW 28188/1-150

W skład zakupionego w 2010 roku kompletu na 12 osób wchodzi sztucce obiadowe, przekąskowe, środka stołu, do ryb, deserów (łącznie 150 sztuk), autorstwa Piotra Łątkowskiego, złotnika czynnego w Warszawie w latach 1900–1944³. Elegancką formę sztucców podkreślają lancetowate trzonki, na każdym umieszczona jest aplikacja z herbem Korab (Łódź z masztem w formie wieży zwieńczonej krenelażem). Komplet sygnowany jest cechą probierni warszawskiej dla srebra próby 3 (obowiązująca w latach 1921–1930) oraz cechą imienną złotnika: „P.Ł” w owalu, na ostrzach noży widnieje napis „GERLACH” pod koroną.

3 Por. R. Bobrow, , s. 117.

Albumik Zofii z Bernsteinów Meyerowej

MHW 27656 [il.3]

Ten cenny sztambuch dołączył do zbiorów Działu Rzemiosła Artystycznego i Pamiątek Historycznych w 2009 roku. Jego właścicielka prowadziła jeden z najbardziej znaczących muzycznych salonów Warszawy w okresie międzywojennym⁴. Utalentowana pianistka, w swoim mieszkaniu w kamienicy przy alei Róż 10, regularnie gościła między innymi Artura Rubinsteina, Grzegorza Fitelberga i Karola Szymanowskiego, bywali tam również Maurice Ravel, Igor Strawiński, Siergiej Prokofiew. Zakupiony przez MHW albumik jest oprawiony w okładki ze złoczonej miedzianej blaszki, z grawerowaną bogatą dekoracją roślinną, ma grzbiet z marokinu w kolorze wiśniowym i zawiera 94 karty o złoczonych krawędziach. Umieszczone na nich autografy i dedykacje stanowią dokumentację wizyt w salonie państwa Zofii i Stanisława Meyerów w latach 1925–1939. Kilka wpisów zostało dołączonych po wojnie, na emigracji w Londynie, wśród nich autografy Kazimierza Wierzyńskiego i Witolda Lutosławskiego.

3. Albumik Zofii z Bernsteinów Meyerowej

⁴ Por. Z. Drzewiecki, *Wspomnienia muzyka*, Warszawa 1971, s. 66 -67.

Tacka na bilety wizytowe

MHW 28266

Ciekawą pamiątką historyczną nabytą w 2011 roku jest tacka na bilety wizytowe, prostokątna w formie, z dwoma uchwytami ze zgeometryzowanych gałązek. Powierzchnię lustra tworzą stylizowane gałązki i liście dębowe, pośrodku widnieje płaskorzeźbiona imitacja wizytówki z zagiętym rogiem, z rysowanym odręcznie piórkiem przedstawieniem wysadzenia mostu Poniatowskiego w Warszawie. Rysunek nawiązuje do wydarzeń z 5 sierpnia 1914 roku, kiedy to Rosjanie, po wybuchu I wojny światowej, wycofując się przed Niemcami z Warszawy, dokonali zniszczenia tego niedawno otwartego mostu (6 I 1914). Autorami konstrukcji byli inżynierowie Mieczysław Marszewski i Wacław Paszkowski, natomiast projekt architektoniczny przygotował Stefan Szyller. Tacka datowana na około 1915 rok pochodzi prawdopodobnie z zakładu rzeźbiarskiego prowadzonego przez Wincentego Bogaczycy (1861–1933)⁵. Choć nie jest sygnowana, wskazują na to walory artystyczne, jakie łączą ją z innymi pracami snycerskimi tego autora, znajdującymi się w zbiorach muzealnych. Wincenty Bogaczyk nauki odebrał we Lwowie i w Szkole Przemysłowej w Wiedniu. W latach 80. XIX wieku mieszkał w Warszawie, gdzie pracował jako nauczyciel w Muzeum Rzemiosła i Sztuki Stosowanej, od przełomu wieków prowadził duży zakład przy ulicy Leszno 53. Do jego dzieł zaliczają się liczne realizacje sakralne pojedynczych rzeźb czy też całych ołtarzy świątyn w Warszawie i okolicach.

Zegar słoneczny (kompas walcowy) w ozdobnym etui

MHW 28245/a-c [il. 4]

W 2011 roku wzbogacił zbiory działu ciekawy dar – zegar słoneczny. Został on przekazany do muzeum wraz z zespołem przedmiotów stanowiących pamiątki po prof. Franciszku Józefie Stefanie Groërze (1887–1965), polskim lekarzu pediatrze, profesorze Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, dyrektorze Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie. Zegar słoneczny wykonany został między rokiem 1837 a 1844, stanowił więc pamiątkę rodzinną Groërow. Zachował się w dobrym stanie, ma oryginalne etui i drukowaną instrukcję „użycia kompasu walcowego”. Jest on ciekawym przykładem przedmiotu, który niegdyś funkcjonował w szerokim użyciu, a dziś popadł w zapomnienie. Typ przenośnego walcowego zegara słonecznego wysokościowego wykreślił na szerokość geograficzną Warszawy

⁵ *Słownik Artystów Polskich i obcych w Polsce działających*, t. I, Warszawa 1971, s. 193.

4. Zegar słoneczny (kompas walcowy)

żyjący w latach 1800–1879 astronom Jan Baranowski. Zegar jest lekki i niewielkich rozmiarów (wys. : 12,7 cm, śr.: 3,1 cm), na wykonany z drewna walec naklejono papierową tarczę z wykresem biegnących w poziomie krzywych wyznaczających godziny i przecinających je pionowych prostych dla dni roku. W górnej ścianie walca znajduje się okrągły otwór do wsuwania drewnianego drążka zaopatrzonego w ruchomą metalową wskazówkę, która po wysunięciu i umieszczeniu nad tarczą w słoneczny dzień rzucała cień na wykres. Użycie zegara wymagało pewnej wprawy i umiejętności prawidłowego odczytania wykresu. Zadanie ułatwiała instrukcja, w której objaśniono, jak ustawiać wskazówkę względem papierowej tarczy – obracało się ją wokół osi, zależnie od pory roku, zgodnie ze znajdującym się w dolnej części tarczy wypisem miesięcy wraz z podziałkami przypadającymi na określone dni. W instrukcji podano również szerokość geograficzną, dla której zegar został wykreślony: „Kompas ten zrobiony jest na szerokość geograficzną Obserwatorium Warszawskiego $52^{\circ}13'$, i służy na równoleżnik tejże szerokości [...] i w okolicach od rzezonego równoleżnika na pół stopnia z jednej i z drugiej stronie odległych”. Ten typ, wyrabianego masowo w Warszawie, przenośnego zegara słonecznego, był używany na prowincji Królestwa Polskiego do końca XIX wieku. Warto wspomnieć, że ze zbioru pamiątek po Franciszku Groërze, które trafiły do naszego muzeum, w dziale Rzemiostła i Pamiątek Historycznych umieszczono również:

kieszonkowy obcinacz do cygar (MHW 28246), tłok pieczętny z herbem Groërów (MHW 28244), dwie szarfy biało-czerwone (MHW 28242/1-2) oraz medalionik z przedstawieniem Matki Boskiej z Dzieciątkiem (MHW 2247) i napisem w języku arabskim w otoku zawierającym Pozdrowienie Anielskie (Łk 1,28).

Zespół biżuterii i galanterii z pierwszej połowy XX wieku, w tym wyroby warszawskiej Spółdzielni Pracy Rękodzieła Artystycznego ORNO

Zakupu tego dokonano w 2009 roku, dzięki dotacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Znaczną część tego zbioru (37 przedmiotów) stanowią wyroby warszawskiej Spółdzielni Pracy Rękodzieła Artystycznego ORNO. Spółdzielnia, założona przez Romualda Rochackiego i Adama Jabłońskiego, skupiała artystów i rzemieślników jubilerów, działała w latach 1949–1998. Jej dorobek, obejmujący biżuterię i galanterię złotniczą, charakteryzował oryginalny styl, wyznaczający trendy w jubilerstwie polskim w latach 50. i 60. XX wieku⁶. Spółdzielnia ORNO (łac. zdobię) specjalizowała się w krótkoseryjnej, rękodzielniczej produkcji wyrobów ze srebra, często dekorowanych kamieniami szlachetnymi bądź półszlachetnymi. Wytwarzała także naczynia korpusowe i insygnia dla władz miejskich czy państwowych. Do zbiorów MHW trafiły między innymi pierścionki, broszki, bransolety, spinki do mankietów, ale również srebrna galanteria jak: puderniczki, nożyki do papieru, solniczka, kubek czy popielniczka. Wśród zakupionych przedmiotów znajduje się srebrna łyżeczka do cukru, wykonana według projektu Romualda Rochackiego (MHW 27717) [il. 5], z czerpaczką o kształcie zbliżonym do półkuli, ozdobioną od spodu giloszowaniem, z trzonkiem ze skręconego spiralnie drutu, zakończonego dwoma esownicami⁷. W dekoracji kilku z zakupionych przedmiotów wykorzystany został motyw Syrenki. Na fakturowanej powierzchni wieczka srebrnej puderniczki o kształcie spłaszczonej kuli (MHW 27710) [il. 6], umieszczona jest aplikowana, zarysowana konturowo postać Syreny. Ażurowa sylwetka tejże stanowi uchwyt srebrnego nożyka do papieru (MHW 27718). Aplikacja z godłem Warszawy zdobi również srebrną broszkę w kształcie litery W (MHW 27700), z dekoracyjnie wywinętymi krawędziami. Pozyskane przez MHW przedmioty wykonano głównie ze srebra, pojedyncze są ze złota lub innego metalu. Mają sygnatury spółdzielni (w kwadracie "OR/NO"). Kolekcja MHW dokumentuje działalność tej spółdzielni od lat 40. do lat 80. XX wieku.

6 Por. Kasprzak-Miller A., *Polska biżuteria artystyczna z lat 1945–1950*, w: *Biżuteria w Polsce. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w Toruniu oraz Toruński Oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Toruń 2001, s. 157; *Klejnoty naszych czasów. „ORNO” Spółdzielnia Pracy Rękodzieła Artystycznego* [folder], (brak miejsca i daty wydania); Knobloch M., *Polska biżuteria*, Warszawa 1980, s. 68 – 69. Por. Krzywicka K., *Romuald Rochacki i działalność Spółdzielni ORNO* [praca magisterska, Instytut Historii Sztuki UW, 2005; promotor: prof. Anna Sieradzka].

7 S., *Srebrne pamiątki z Warszawy*, w: „Stolica” 1954, nr 46, s. 11. [repr.]

5. Srebrna łyżeczka do cukru, wykonana według projektu Romualda Rochackiego

6. Srebrna puderniczka o kształcie spłaszczonej kuli, wyrób warszawskiej Spółdzielni Pracy Rękodzieła Artystycznego ORNO

Fajansowy komplet toaletowy

MHW 27948/1-2

W 2010 roku dział pozyskał komplet toaletowy złożony z głębokiej miednicy oraz dzbaną z pękatym, kulistym brzuścem i krótką, koniczną szyją, zdobionych geometryczno-roślinnym wzorem w technice kalkomanii, w brązowym kolorze na kremowym tle. Oba naczynia sygnowane są na spodzie znakiem firmowym z lat 1874–1909, z głową Merkurego w skrzydlatej czapce, pomiędzy dwiema różgami liktorskimi, niżej w podłużnej ramce napis: „VILLEROY & BOCH”; pod ramką napis „LUISE”, ujęty półkołem z napisem „METTLACH”. Na spodzie dzbanka znajduje się dodatkowo wyciśnięta w masie litera L i numer 57.

Niemiecka fabryka porcelany i fajansu VILLEROY & BOCH w Mettlach nad Saarą, czynna od 1836 roku produkuje do dnia dzisiejszego wyposażenie domowe, od porcelany stołowej po ceramikę sanitarną.

Serwis kawowy Krokus z Wytwórni Porcelany w Ćmielowie

MHW 28289/1-14

Do zbiorów Działu Rzemiosła i Pamiątek Historycznych serwis Krokus trafił w 2011 roku. Model ten, zaprojektowany w latach 1960–1961 przez głównego projektanta zakładu Wincentego Potackiego⁸, cieszył się w okresie PRL-u sporą popularnością. Charakteryzuje się prostotą i funkcjonalnością. Wchodzące w jego skład dzbanek, mlecznik i cukiernica mają wysmukłe walcowate brzuśce, a wydłużone filiżanki tylko nieznacznie rozszerzają się ku górnej krawędzi. Dzięki tak

⁸ B. Kostuch, *Polska porcelana*, Kraków (brak daty wydania), s. 99–100.

opracowanej formie i delikatnym, łukowato wygiętym uchwytem komplet wyróżnia się lekkością i nowoczesnością. Serwis był wykonywany w różnych wariantach kolorystycznych, do muzealnych zbiorów trafił zestaw w czerwieni, bieli i czerni. Filiżanki, dzbanek, mlecznik i cukiernica, malowane na czarno, z białymi uchwytami i wnętrzem, ozdobione zostały abstrakcyjnym wzorem składającym się z cienkich pionowych linii łączonych biało-czerwonymi „rzucikami”. Pokrywka dzbanka oraz kołnierz talerzyków mają kolor czerwony. Zestaw jest zdekompletowany, brakuje pokrywki do cukiernicy oraz jednego spodka. Serwis Krokus stanowi przykład trafiającej na rodzimy rynek produkcji ceramicznej, opracowywanej na podstawie nowatorskich rozwiązań formalnych. Prezentuje również wysoki poziom wykonawstwa, charakterystyczny dla wyrobów fabryki w Ćmielowie. W zbiorach Działu Rzemiosła jest cennym dokumentem przemian stylistycznych, jakie miały miejsce w designie polskim w latach 60. XX wieku.

Szafka w stylu art déco

MHW 27946

Wśród różnego rodzaju obiektów, nad którymi opiekę sprawuje Dział Rzemiosła i Pamiątek Historycznych, znajdują się również meble. Do zbiorów w 2010 roku zakupiona została szafka w stylu art déco. Mebel cechuje typowa dla tego stylu zwarta, zgeometryzowana forma o przejrzystym rysunku bryły. Szafka jest niewielkich rozmiarów (116 cm x 70 cm x 40 cm), w centrum ma, ustawione w dwóch kondygnacjach, dwuskrzydłowe drzwiczki, wsparta jest na czterech graniastych nogach, które przechodzą w słupki tworzące ażurową ramę dla czterech bocznych półek. Konstrukcja całości opiera się na klarownych, geometrycznych podziałach, uwydatnionych poprzez zróżnicowany dobór orzechowego forniru – z wyrazistymi pasami słoju na elementach konstrukcyjnych i z dekoracyjną czeczotą na drzwiczkach.

Półka na książki Zofii Lejmbach

MHW 28250

Kolejnym meblem, o którym warto wspomnieć, jest ofiarowana do zbiorów w 2011 roku półka na książki. O szczególnym charakterze tego przedmiotu decyduje nie jego zewnętrzny wygląd, lecz historia z nim związana. Półka, o schodkowym układzie sześciu prostokątnych przegród powstała najprawdopodobniej

w Warszawie w latach 40. XX wieku. Jej właścicielką była Zofia Lejmbach (1901–1995), pediatra, profesor i prorektor (1962–1966) Akademii Medycznej w Warszawie. W czasie okupacji dr Lejmbach uczestniczyła w ruchu oporu. Od 1942 roku działała w Wojskowej Służbie Kobiet. W jej mieszkaniu znajdował się punkt rozdziału prasy, przechowywano tam również materiały do wykonywania fałszywych dowodów osobistych. Właśnie do tego rodzaju działalności konspiracyjnej wykorzystywana była półka, w której ściankach umieszczono trzy skrytki. Zostały one od frontu zamaskowane ozdobnymi, półokrągłymi nakładkami, za którymi kryły się wąskie szufladki z około dwucentymetrową szczeliną do przechowywania tajnych papierów. Półka jest więc przedmiotem, który ze względu na swoje niecodzienne przeznaczenie dokumentuje konspiracyjną działalność w okresie okupacji i jako pamiątka historyczna stanowi dla muzeum zajmującego się dziejami Warszawy cenny nabytek.

KOLEKCJA UBIORÓW I GALANTERII

Znacznie poszerzona w ostatnim okresie kolekcja ubiorów i galanterii została wzbogacona dzięki zakupom (dokonanym również przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) oraz darom osób prywatnych. Na uwagę zasługują między innymi damskie suknie z lat 20. i 30. XX wieku.

Dzięki dotacji MKiDN zakupiono wieczorową suknię z turkusowego weluru o kroju typowym dla lat 20. XX wieku (nr inw. MHW 27795) – bez rękawów, z wyciętym w karo dekoltem. Do jej obniżonej talii doszyta została asymetryczna, dłuższa z tyłu, spódnica. Na wspomnienie zasługuje również dar dla Muzeum – para wizytowych pantofelek damskich z lat 30. XX wieku (nr inw. MHW 28464/a-b) [il. 7] wykonanych ze skóry w kolorze srebrnym, z przodu ażurowych, z zaokrąglonymi czubkami. Mają wysoki słupkowy obcas, zabudowaną piętę i cienki paseczek, zapinany na guziczek na wysokości kostki. Na wyściółce wewnątrz pantofla wyciśnięty jest złocony, częściowo nieczytelny napis: „J. Chmura / Warszawa, Solna 12 / ulica Elektoralna 14, tel. [...]”. Warsztat mieścił się na nieistniejącej dzisiaj ulicy Solnej, na której w okresie międzywojennym zlokalizowane były liczne sklepiki i warsztaty specjalizujące się w detalicznym handlu obuwiem, galanterią, kapeluszymi, często prowadzone przez rzemieślników pochodzenia żydowskiego⁹.

⁹ Niegdyśjsza ulica Solna znajdowała się na terenie, na którym dzisiaj przebiega aleja Jana Pawła II. Por. J. Zieliński, *Atlas dawnej architektury ulic i placów Warszawy*, t. 5, Warszawa 1999, s. 72.

ZBIÓR PAMIĄTEK PO JERZYM WALDORFFIE

W Muzeum Historycznym m.st. Warszawy znajduje się zespół pamiątek po Jerzym Waldorffie, znanym krytyku muzycznym, publicyście, pisarzu i działaczu społecznym. Trafiły one do zbiorów na podstawie zapisu testamentowego Waldorffa, najpierw jako depozyt (2006), a następnie, zgodnie z umową przeniesienia własności, w 2009 roku wpisano je do muzealnego inwentarza.

Część z ofiarowanych pamiątek, ze względu na ich charakter, przekazano pod opiekę działu Rzemiosła i Pamiątek Historycznych. Należą do nich meble, kolekcja lasek, cztery zegary oraz rzeczy osobiste.

Meble, które znalazły się w muzeum, pochodzą z wyposażenia domu ofiarodawcy. Wśród nich wymienić należy pochodzące z czwartej ćwierci XIX wieku neorokokowe biurko w manierze Ludwika XV (MHW 13/W), z ażurowymi okuciami z brązu, z motywem akantu i rocaille'u, które w testamencie Waldorff określa jako „warsztat pisarski”. Warto wspomnieć też o wygodnym, obitym brązowym pluszem fotelu „uszaku” (MHW 1/W), który stał w gabinecie Waldorffa i stanowił jego ulubiony mebel. Ciekawie prezentuje się zespół mebli biedermeierowskich: kanapa (MHW 3/W), fotel (MHW 5/W), cztery krzesła (MHW 4/1-4/W), stół do robótek zwany „niciakiem” (MHW 9/W) i dwudrzwiowa szafa (MHW 12/W), które cechują się charakterystycznymi dla tego stylu łagodnymi liniami oraz ciepłą tonacją kolorystyczną użytego drewna i materiałów.

Szczególne miejsce, ze względu na osobę ofiarodawcy, wśród przekazanych przedmiotów, zajmuje kolekcja 13 lasek. Waldorff zgromadził interesujący i różnorodny ich zbiór, na który składają się głównie obiekty z XIX wieku. Najstarsza laska (MHW 57/W) pochodzi z końca XVIII wieku, wykonana została we Francji i ma srebrny uchwyt z reliefowymi scenami rodzajowymi, symbolizującymi pory roku. Z Francji pochodzi również laska z pierwszej ćwierci XIX wieku (MHW 60/W), wykonana z rogu i złożonego srebra z reliefowym wyobrażeniem tańczącej pary. Uchwyty innych lasek przyozdobione zostały między innymi postacią jeźdźca walczącego z lwem (MHW 58/W), głową rycerza w hełmie (MHW 61/W), głową dzika (MHW 63/W) czy głową psa (MHW 64/W). W kolekcji Waldorffa znalazła się również trójelementowa laska (MHW 65/a-e/W), która po rozłożeniu mogła służyć jako

7. Para wizytowych pantofelków damskich z lat 30. XX wieku

narzędzie pisarskie, jej rozkręcane, gwintowane części zaopatrzone zostały bowiem w obsadkę do umieszczania stalówki i w schowek dla ołówkowych grafitów oraz oprawkę do ich mocowania. Kolejna laska (MHW 66/a-c/W) ma w trzonie ukryty sztylet, a w uchwycie składaną lunetę.

Zegary, które Waldorff przekazał muzeum, to: pochodzący z lat 1770–1780 londyński zegar podłogowy Williama Schmitha (MHW 16/W), wykonany w Tarnowie w czwartej ćwierci XVIII wieku przez Josepha Weigarta zegar kominkowy (MHW 17/W), wiedeński zegar kominkowy Josepha Pichlera z lat 20. lub 30. XIX wieku oraz zegar konsolowy z początku XX wieku w miśnieńskiej porcelanowej obudowie z alegorycznym przedstawieniem czterech pór roku (MHW 19/a-b/W).

W zbiorach Działu Rzemiosła i Pamiątek historycznych znalazły się również cztery statuetki – nagrody, które otrzymał Waldorff, między innymi: Super Wiktor przyznawany w plebiscycie widzów w 1990 roku na najpopularniejszą postać telewizyjną (MHW 72/1-2/W) czy Diamentowy Mikrofon wręczony z okazji 70-lecia Polskiego Radia (MHW 71/1-2/W).

Na końcu warto jeszcze wspomnieć o przedmiotach osobistych należących do Waldorffa. Do tego typu obiektów należą między innymi: płaszcz „prochowiec” z Mody Polskiej (MHW 171/a-b/W), eleganckie krawaty od Versace (MHW 181/W) i Haroddsa (MHW 179/W i 180/W) czy wygodne włoskie moksasy (MHW 186/a-b/W).

Większość obiektów z kolekcji Waldorffa znajdujących się pod opieką Działu Rzemiosła i Pamiątek Historycznych, a także innych działów muzeum, pokazano na wystawie czasowej *Umarły – znany – kochany*, zorganizowanej przez MHW z okazji dziesiątej rocznicy śmierci Jerzego Waldorffa¹⁰.

SPUŚCIZNA PO WARSZTATACH TKACKICH SPÓŁDZIELNI ARTYSTÓW „ŁAD”

Dzięki dotacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Dział Rzemiosła pozyskał spuściznę po warsztatach tkackich Spółdzielni Artystów „Ład”, stanowiącą w dniu dzisiejszym muzealny zbiór wydzielony, zawierający około dwóch tysięcy obiektów. Obejmuje on krosna i urządzenia tkackie, łańcuchy żakardowe, a także najważniejszy pod względem badawczym zespół projektów i rysunków technicznych oraz zestaw próbek tkanin powstających od lat 40. do 80. XX wieku.

Dotychczas w zbiorach Działu Rzemiosła były tylko cztery tkaniny żakardowe twórców współpracujących ze Spółdzielnią Artystów „Ład”, autorstwa Anny Śledziewskiej, Kariny Szarras-Bandtke oraz Heleny Bukowskiej-Szlekys.

Spółdzielnia Artystów „Ład” założona została w 1926 roku przez profesorów, absolwentów oraz studentów warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych. Wśród nich byli wybitni członkowie dawnych Warsztatów Krakowskich, jak Józef Czajkowski czy Wojciech Jastrzębowski, oraz artyści młodszej generacji: Lucjan Kintopf, Helena Bukowska. Głównym tematem zainteresowania artystów współpracujących z „Ładem” było zaprojektowanie funkcjonalnej, a zarazem dekoracyjnej przestrzeni mieszkalnej, gdzie oprócz doskonałej stolarki, ceramiki czy metaloplastyki bardzo ważne miejsce zajmowała tkanina. Była wykorzystywana w obiciach mebli, makatach, narzutach, zasłonach, często wykładano nią ściany lub wieszano zamiast obrazu.

Największe sukcesy w dziedzinie tkactwa były udziałem Lucjana Kintopfa, Heleny Bukowskiej, Anny Śledziewskiej, Zofii Matuszczyk-Cygańskiej, Zofii Czaszniczkiej, czy późniejszych kontynatorek tej tradycji – Lucyny Napiórkowskiej, Danuty Jaworskiej-Thomas, Wandy Nowakowskiej. Prace wymienionych artystów obecne są również wśród obiektów nabytego zbioru. Warto tu wspomnieć o projektach do żakardów z lat 60. i 70. XX wieku, bogatych w typowe dla „Ładu” motywy patriotyczne: *Polska* Anny Śledziewskiej (MHW 330/a-b/Ł),

¹⁰ Por. Jerzy Waldorff, oprac. E. Piwocka, J. Niklewska, Warszawa 2009.

Tysiąclecie Danuty Jaworskiej-Thomas (MHW 358/a-d/Ł) czy prace zatytułowane *Zamek Królewski*¹¹ autorstwa tej samej artystki (MHW 360/a-b/Ł). Na uwagę zasługuje też projekt Wandy Manteuffel-Zawidzkiej, jest to kompozycja z liter PRL do dekoracyjnej tkaniny dla Ministerstwa Sprawiedliwości (MHW 458/Ł). Inne typowe ładowskie motywy, jak warszawskie Syrenki, odnajdziemy w pracach Zofii Matuszczyk-Cygańskiej *Syrenka Warszawska* (MHW 235/a-d/Ł) przeznaczonych do Urzędu Rady Ministrów. Wysokimi walorami wizualnymi odznaczają się, nawiązujące do op-artowskich tradycji, projekty rysunkowe i techniczne Andrzeja Rajcha (MHW 434/a-b/Ł) czy Zofii Gadomskiej (MHW 126/a-c/Ł).

Różnorodność zbioru pozwala na odtworzenie, w niektórych przypadkach, całego procesu powstawania tkaniny. Począwszy od projektu rysowanego bądź malowanego, poprzez rysunek techniczny (kratkówkę), łańcuch kart żakardowych mocowanych na krośnie, po jedną lub kilka wersji kolorystycznych tkaniny. Proces ten możemy prześledzić na przykładzie projektów z lat 50. XX wieku autorstwa Zofii Matuszczyk-Cygańskiej do tkaniny *Flis* (MHW 218/a-b/Ł), niezwykle dekoracyjnej, nawiązującej w swej formie do modnej wówczas abstrakcji organicznej czy prac Lucjana Kintopfa (MHW 157/a-b/Ł) o zgeometryzowanym motywie dębowych listków w rytmicznym, rzędowym układzie. Większa część obiektów należących do spuścizny była zniszczona w wyniku wieloletniej eksploatacji, a także niewłaściwego przechowywania. W 2012 roku, również dzięki dotacji ministerialnej, część prac poddano konserwacji.

ZBIÓR WYROBÓW PRACOWNI BRĄZOWNICZO-GRAWERSKIEJ MARTY I JERZEGO MIECZNIKÓW

Spośród przedmiotów przekazanych do muzeum przez państwa Martę i Jerzego Mieczników – spadkobierców i kontynuatorów tradycji słynnej pracowni brązowniczo-grawerskiej, do zbiorów Działu Rzemiosła Artystycznego i Pamiątek Historycznych trafiły przykłady głowic sztandarów różnych instytucji, a także, wykonane z miedzianej blachy, modele odlewnicze tychże głowic. Osobnej wzmianki wymaga klucz, utworzony ze stylizowanej postaci Syrenki (MHW 20/JM) [fot 8]. Syreni ogon stanowi jego pióro i trzon, a uchwyt uformowany jest z popiersia Syrenki, jej miecza i tarczy. To projekt znanego rzeźbiarza i medaliera Stanisława Sikory (sygnowany z boku na trzonie: „ST. SIKORA”; u dołu na trzonie: „Miecznik / WARSZAWA”).

11 Por. I. Huml, *Żakardowa pasja*, w: *Katalog wystawy: Danuta Jaworska-Thomas, Żakard - Unikat*, Warszawa Galeria ZPAP, wrzesień–październik 2010, s. 4, il. s. 8.

8. Klucz projektu Stanisława Sikory utworzony ze stylizowanej postaci Syrenki, z pracowni brązowniczo-grawerskiej Marty i Jerzego Mieczników